

*„Eesti delegatsiooni võidud Moskvast olid kahtlemata olemas, kuigi me tegelikult ei saavutanud midagi. Seega ei saa ma väita, et tegime kõik, mis võimalik, et rohkem polnud meie võimuses. Kuluaarides tegime palju tööd. Baltlaste autoriteet oli saadikute hulgas kõrge. Kui taheti tõstatada mingeid küsimusi, tuldi meie kääst arvamus küsima. Eesti delegatsioon ei olnud ühine — oli reaktsiooniline (interliikumine), neutraalne (funktsionäärid) ja radikaalne (rahvarinne) tiib. Konsultatsioonilise kontrolli komitee küsimuses oli vaja leedukaid toetada — neist lahkus saalist 50, lätlastest 25. Meie delegatsioonist lahkus saalist 13 inimest, 25 jäi saali. Kaks saadikut oli enne küsimuse arutamist saalist väljas, üks neist elab seda siiani väga raskelt üle. 8 meie saadikut oli sel ajal Moskvast ära. Meie pea Väljas hääletas nii, nagu on tarvis, arvestades tema ametikohta. Saalist välja minemast hoiatas ta meid küll.“

*Miks eestlasi kongressisaalis palju filmi?

„Sellepärast, et operaatorid tahavad filmida liikumist. Meie liikumise kõnepuldi poole ja tagasi, naersime, vahetasime arvamusi, võtsime pintsakud seljast. Kirgiisid meie kõrval istusid, nagu 1917. aastal pandi.“

*„MRP oli suuremale osale saalist tundmatu. Meie juhtkond ei

TIIT MADE

KOHTUS OMA VALIJATEGA

kiitnud heaks seda, et Igor Gräzin luges ette lisaprotokoll. Meie Baltimaadelt aplodeerisime, teistel olid suud lahti. Pärast seda hakkas asi levima. Siiski ei tasu MRPst palju loota, see on meile rohkem moraalne tugi. 2/3 saalist hääletab ikka, et õigesti tehti, kui Eesti, Läti ja Leedu inkorporeeriti.“

*Mis on meie tähtsam, kas Tartu rahu või MRP?

„Üks on meile kasulik, teine kahjulik. De jure Tartu rahu eksisteerib, de facto tühistas selle MRP. Tähtsam on praegu kahtlemata MRP.“

*Mis tingis negatiivse suhtumise akadeemik Sahharovisse?

„Saadikute madal intelligents. Suhtumise Sahharovisse kujundas presiidium ise. Kaos kongressisaalis oli Gorbatsõvi ja Votnikovi poolt hoolikalt kavandatud. Sahharov tegi ettepaneku konstitutsiooni §6 (partei on ühiskonna juhtiv ja suunav jõud) tühistamiseks. Mina arvan, et peame kogu konstitutsiooni uue tegema, praegune ei kõlba, §6 tühistamisest üksi on vähe. Mitme parteisüsteem tekib niigi.“

*Mida arvate Jeltsinist?

„Ei olnud poliitiline reaalsus, et Jeltsin võidaks. Ja annaks jumal, et ta ei pääseks võimule. Ta on väike Stalin. Jeltsin leiab, et Peeter I oli õigus — vene inimest saab tööle sundida vaid siis, kui tal habeme maha ajad ja korist kinni hoiad.“

*Kas uut moodi mõtlemine on võimalik?

„Mina ei usu uut moodi mõtlemise võimalikkusesse. Mehed, kes hiljuti võitlesid partoriga kohast, on nüüd koos sini-must-valgete lippude all. Nad on võtnud enda ümber kooriku ja ette maski, olemuses on nad jäänud endiseks. Mõeldakse endale, oma perele,

„elan ju vaid üks kord“, eneseohverdamise sündroom enam ei toimi, tegutsetakse nii, nagu hetkel kasulik.“

*Kuidas suhtuda Jarovoi ja Kogani tegevusse kongressil?

„Kogan andis hästi edasi meie püüdlusi. Arutasime Marju (Lauristini) ja Klaraga (Hallikuga), et on alles tubli poiss. Aga kui tõsiselt rääkida, siis arvestada tuleb Rasputini, Rodionovi, Zalogini, meie marionetid jätke rahule. Nemad mõtlevad praegu, et peab hakkama kodu vahetama.“

*„Rahvasaadikute kongressil

oli 172 partei esimest sekretäri, 92 kõrgemat sõjaväelast ja suur hulk teisi funktsionääre. 1500 inimest aplodeeris selle peale, mis sõjavägi Tbilisis oli teinud. See tekitas kõheda tunde — mis klubisse me teiega sattunud oleme.“

*Mida arvate kahe kõrge ametikoha ühitamisest?

„Kaht ametit pidada käib Gorbatsõvil üle jõu, ehkki tal on suur töövoime. Kui partei juhtiv jõud kaob ära, jääb ta kahtlemata presidendiks. Gorbatsõv oli väga sõbralik ja lahke kohtumistele Eesti, Leedu ja Gruusia delegatsioonidega. Aga kongressil asetas küsimuse nii, nagu talle oli sobiv ja kasulik. Ta teab kõike ja tal on igaühel jaoks erinev nägu. Kongressil sai ta 87 vastuhäält, sealhulgas ka minu oma.“

*Kas meie rahvaliidumised on end ammendanud?

„Liikumiste tähtsus on selles, et nad on pannud meid mõtlema. Rahvahariduslik töö on tehtud, meil on pilt olemas oma minevikust ja praegusest seisust. Rahvarinne on end ammendanud, temas on tekkinud liialt erinevad fraktsioonid. Samas rohelised on muutunud väga selgepiiriliseks poliitiliseks parteiks. Areng läheb selles suunas, et liikumised muu-

tuvad parteideks. Nüüd on vaja meeskonda, kes võtaks vastu otse ja teataks sellest Moskvasse, mitte ei käiks seal otsuseid kooskõlastamas.“

*Mis mulje on Teil EKP uuest programmist?

„Võtame seda kui publitsistlikku lugu. Igaüks peab end ju kuidagi löbustama. EKP programm peab välja kujunema konkurentsis teiste poliitiliste liikumistega. Eraldumine NLKPst ei paranda EKP mainet. Tugi parteile peab tulema rahva hulgast, see eeldab aga konkreetset tegu.“

*Kes on Teile arvates Gdijan ja Ivanov?

„Inimestena äärmiselt ebameeldivad. Jäid nüüd ise selle masina rataste vahele, mida enne juhitud. Nad võitlevad korruptsiooni vastu allesjäämise, töö säilitamise tahtest.“

*Kas avaldatud sõjalised kuulutused on reaalsed?

„Kaks korda väiksemad.“

*Kuhu jõuab N. Liit perestroikaga?

„Lagunemiseni loomulikult. Ühiskond on majandusliku kokkuvõtte ja kodusõja lävel. Rahvusküsimuste supist ei tule see valitsus puhtalt välja. Konsolideerumise võimalusi enam ei ole. Vene inimese suhtumist piirkondade iseseisvumisse peegeldab ilmekalt Rõžkovi hüüatus: „Kui Jakuti tahab ka majanduslikku sõltumatust, kust me siis saame oma kulla ja teemandid?“ Minu arvates algab impeeriumi lagunemine Ukrainast. Kui Ukraina ärkab, siis variseb süsteem kokku. Nad peavad mees oma 7 miljonit näljas hukkunut. Valgevene on rohkem ärganud, kuid ta on põhimõtteliselt russifitseeritud ja pole seega Moskvale nii ohtlik.“

(Järg 2. lk.)

Eesti Kodanike Komiteede Ajutise Sidetöimkonna pressikonverents Tallinnas 9. juunil.

EKK AST pressikonverentsil osalesid Vardo Rumessen, Jaan Märss, Eve Pärnaste, Tunne Kelam, Trivimi Velliste, Mart Laar, Illar Hallaste, Kalle Lindi ja Henn Sarv.

Sissejuhatava sõnavõtuga esines **TUNNE KELAM**: „Eesti Kodanike Komiteede eesmärk on rahvaesinduse loomine, mitte alternatiivne võim. Põlisrahva õigused omal maal tuleb seada õigetele alustele. Peame endas selgusele jõudma, millist suveräänsust ja mis alusel me taotleme. Meie jaoks

TV: „Võimalik, et eksisteerib ka enesetsensuur — toimetajad kaaluvad, kas materjalide avaldamine on neile kasulik või on momendil veel ennatlik.“

Kuidas kavatsete meie taotlused muulastele selgeks teha? Mõelge, mis toimus Armeenias, Gruusias, Usbeki NSVs!

KL: „Unustate ära, et nii Armeenias, Gruusias kui Usbekis on vastuolud tekkinud religioonide tasemel. Pealegi elame meie Euroopas. Pole olemas Euroopa suurriiki, mis tunnistaks sellist

Trivimi Velliste: „Usun, et oleme õigel teel, sest teist teed meil pole.“

peavad põhimõtted olema tähtsamad kui taktika. Et enesealahoiuminstinkt sunniks inimest tegutseda, on vaja kaht tingimust — oht peab olema piisavalt suur, samuti peab olema võimalus tegutseda. Need mõlemad tingimused on praegu täidetud. Oleme vangi olukorras ja meie ees on kaks teed — kas humaniseerida vangistust või sellest lahti öelda. Kumb tee me valime? Samas on selge ka see, et isegi ebaseaduslik võim on parem kui anarhia.

Praeguseks on EKK liikmeks registreerinud umbes 100 000 inimest. (Esimene EKK loodi Kadrinas 21. märtsil. Esimese kümne hulgas on ka Simuna ja Väike-Maarja EKKd. Esimene maakonnakomitee loodi Virumaal. Toim.) Suveks võime jõuda peakomitee loomiseni. Sellele annab oma ülesanded ja volitused üle praegune AST.“

Edasi jätkus kohtumine küsimustega ühelt ja vastustega teiselt poolt.

Kes konkreetselt on keelanud EKK materjalide avaldamise ajakirjanduses?

IH: „Ei ole teada, kes on keelanud. Ei vabariiklikud ega rajoonilehded ole avaldanud teateid EKKde loomise kohta, tegevuse lähemast tutvustamisest rääkimata. Konkreetne näide on „Viru Sõna“. EKP KK pleenumil rünnati väga jõhkralt „Maa-lehte“, kes sõandas avaldada H. Tillemani väitluse M. Lauristini. Aprilli lõpuks oli 7 Rahvarinde piirkondlikku volikogu EKKde loomist toetanud.“

VR: „Meie jaoks pole suletud mitte ainult ajalehed. EKK AST taotles raadioprogrammis 10–15 minutit nädalas kindlal ajal oma info edasiandmiseks. Eesti Raadio programmi peadirektor Jüri Raudsepp kostis meie taotluse peale: „Ma ei oska selles küsimuses seisukohta võtta, räägime nädala pärast.“. Nädala pärast oli vastus: „Me oleme ju riiklik raadio, te peate aru saama.“. Vahelpeal oli Mikk Titma andnud EKKdele ühemõtteliselt negatiivse hinnangu...“

TK: „EKP osakonnajuhataja Georg Sootla kurtis, et ka kompartei on infosulus, temagi materjale ei avaldata!“ (Naer.)

moodustist nagu Eesti NSV. Mõõdundun aastate ajuloputus on eesti rahvale vähe mõjunud!“

TK: „Režiim on nõrk. Kasvõi see, et me täna siin koos oleme, on selle märk. Muidu oleksime võib-olla ka koos, aga kuskil mujal...“

Kas kodanike komiteedel on ajaloo analoogi?

TV: „Ei ole. Võib-olla ehk Maapäev Eesti riigi sünniajajärgust?“

HS: „Eesti Kongress on eelparlament. Et tal analoogi pole, näitab, et nii totrat olukorda pole ühegi riigi ega rahva ajaloos olnud.“

Milleks loodi revisjonikomisjon?

KL: „Selleks, et idee, mis öeldi välja 24. veebruaril, jääks puhtaks. Et keegi ei hakkaks seda oma suva järgi mugandama. Revisjonikomisjon annab oma volitused üle Eesti Kongressile.“

TV repliik: „Eesti Vabariiki pole vaja taastada, see on de jure olemas. Vaja on taastada tema seaduslik võim. Kuigi ka valitsus on tegelikult olemas, aga see pole Eestis.“

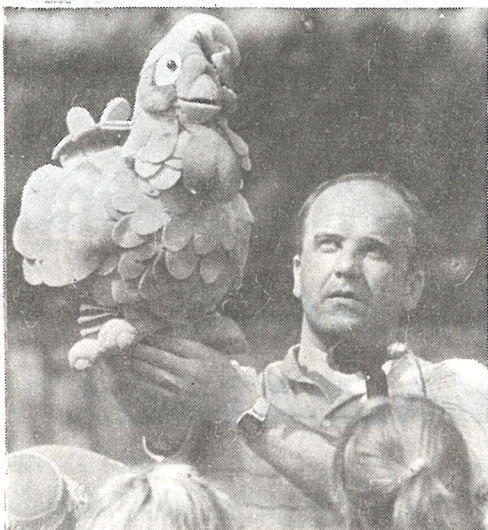
Miks oli vaja ellu kutsuda EKKd, kas ei piisa referendumist?

IH: „Referendumile kutsumine on halvem. Sel juhul tekib hulk küsimusi — kes referendumil osalevad, kes koostavad küsimused, kes loevad hääled. Kui kasvõi üks punkt seatakse kätluse alla, kaotab referendum oma mõtte. Pärast referendumit kaob võimalus läbirääkimisteks. Meie jaoks on EKK parem tee.“

EP: „Referendumit ei saa korraldada sellepärast, et meil on okupatsiooniväed. Hirm teeb küsimustele vastamise ebaadekvaatseks. Referendum korraldatakse vaidluselustes küsimustes, meil aga pole midagi vaielda,

(Järg 2. lk.)

TIIT MADE KOHTUS OMA VALIJATEGA

(Algus 1. lk.)

*** Kas saame ise, üksi hakkama?**
„Kui N. Liit keerab kõik kraanid kinni, siis on alguses muidugi raske. Mõne aja sõltume sel juhul välisabist (mida meile kindlasti antakse!). Põhiline on meil olemas — oma energeetiline baas ja toit. Seda pole näiteks jaapanlastel. Neil on mõistus ja korrektsus. Mõistusega on, kuidas on, korrektsus aga tuleb, kui tulema peab, kui sellela enam ei saa.”

Moskvas avaldati mõtteid, et Moskva, Leningrad ja Baltikum peaksid N. Liidust välja astuma, moodustada tuleks Kesk-Aasia Nõukogude Sotsialistlik Vabariik. Teine mõte oli see, et Lenin läks revolutsiooni tegemisega liiale, oleks pidanud piirduma veebruarirevolutsiooniga.

Aless Adamovitš ütles kongressi kõnetoolist: „Alustasite joomise vastast kampaaniat. Inimesed said kaineks ja küsisid: „Kus on tsaar?“.”
See on agonia.

meil on vaja seaduslik võim taastada.”

Kuidas kavatseb Eesti Kongress lahendada rahvusküsimust?

KL: „Meid ähvardatakse 600 000 muulasega, kuid unustatakse ära, et 100 000 neist on juba Eesti Vabariigi kodanikud või nende järglased. Me taastame vabariiki, kus rahvusküsimust ei olnud (see tekkis alles NSV Liidus), kus igal väikerahval oli autonoomia.”

(Algus 1. lk.)

Trivimi Velliste: „Usun...

Küsimus TVle: Olete kohtunud Eesti Vabariigi valitsuse liikmetega. Kas teete koostööd?

TV: „Olen kohtunud EV valitsuse liikmetega täiesti eraviisiliselt, mingit ametlikku kokkulepet pole.”

Mis saab mujal sündinud eestlastest?

EP: „Eesti Parlament muudab kodakondsuse saamise liidueestlastele, samuti teistele mujal sündinud eestlastele väga hõlpsaks. Ainult kriminaalkurjategijad ja inimsusevastaste kuritegude korrasaatjad ei saa kodakondsust.”

TK: „Ei tea, kuidas on pere-stroikaga, aga Eesti Kodanike Komiteede moodustamine on pöördumatu.”

TV: „EKKde tekkimine pole pahvatuslik nagu oletada. See lubab oletada, et nad kiiresti läbi ei põle. Usun, et oleme õigel teel, sest teist teed meil pole.”

Vaino Väljas on nimetanud Eesti Kodanike Komiteede loomist ebakonstruktiivseks, see viivat meid eemale tõelise suveräänsuse saavutamisest. Mis on tõeline suveräänsus? Millal me hakkame sarnastest mõtetest ühtmoodi aru saama?

EKK AST pressikonverentsil käis
ENE KESLER

Triigi kolhoosi maadel on esimene talu. Tegelikult polegi õige öelda, et kolhoosi maadel, sest 6 hektarit antakse üle talu pere-mehele, Tamsalu EPT brigadir-meh-

me- haanikule Aare Jaansonile.

Aare Jaanson: „Ligikaudu 2,5 hektarit haritavast maast tuleb umbes 2 ha kultuuristada, st. likvideerida sammal kasvupinna- sest, koristada kivid ja planeerida maa. Umbes 3,5 ha looduslikku rohumaad koosneb väikes-

väike- sest metsatukast, ühe vana talu varemetest ning lagendikust, mis on endise talu õu ja selle ümbrus. Talu haritaval maal tuleb põllumaa viljakus taastada. Selleks tuleb viia sisse külvikorrad, 6—7

välja süsteem. Seega saab haritavast maast heina- ja karjamaa all hoida maksimaalselt 0,7—1 ha. Arvame, et sellalt maalt saadava sõodaga saab kasvatada 2—3 pulli.“

Põllumaal kavatakse kasvatada kartulit ja teravilja. Taimekasvatust peabki jääma Välja talu töö põhisuunaks.

AJ: „Olemas on kaks kilehoonet. Plaanis on kõõgilja- kasvatust laiendada, mõtteis on klaaskasvuhoone ehitus.“

Ilme Soolep, talu perenaine, Väike-Maarja söökla juhataja: „Toodangu realiseerime Rakvere ÜTE kaudu.“

AJ: „Kõrvalhoone, st. lauda projekt on valmis, ehitamist on takistanud seni maaeralduse viimine.

Metsaga suurt muret ei ole, sest seda on väga vähe. Vaevalt tuleb näha võsastunud loodusliku rohumaaga. Sealt on vaja likvideerida võsa, kivid, kändud. Abistada lubas riiklik maaparandus.“

IS: „Talutöö jääb rohkem harrastuseks. Oma põhitööle jääme mõlemad edasi.“

AJ: „Talu võtsime selleks, et tunda ennast iseseisvana, saada lahti moonaka-tundest. Niigi on elus liiga palju olukordi, kus üks on traktoriga ja tema järel käib üheksa lusikaga. Meie ei taha lusikaga käia.“

Veetleb puhast õhk, linnulaul ja suhteline vaikus.“

Ühe pere suvekodust sai talu. See on vist parim, mida vana maja võis soovida.

SÜNNIPÄEV

Muld südameid sõlmib kokku, maa mõtteid ühte seob, põld põlvest põlveni rahval kui omastel liidab peod.

MINNI NURME

17. juunil pidas Simuna kolhoos oma 40. sünnipäeva. 1949. aasta aprillist juulini loodi siinmail kibekähku ühismajandeid, sest elu ja kodu olid armsad. Nii moodustasid Avanduse, Luhe, Metsaküla ja Karaski küla inimesed „Viru“ kolhoosi, Määri, Kissa ja Sagadiku

Maarja ja Laekvere kolhoosid, Rakke sovhoos, EKP Rakvere Rajoonikomitee esimene sekretär Toomas Kork, Simuna sidejaoskond ja külanõukogu ning Simuna Katsebaas, kes end tutvustas tibuna, kelle Simuna sovhoos välja haudunud.

KÖNNI HELLALT OMA ESIISADE TUHANDEAASTASEL MAAL!

SULEV NÖMMIK

küla rahvas kolhoosi „Sangar“, Orguse ja Võivere külade rahvas ühines kolhoosiks „Leek“, Hirla külas tekkis „Kungla“ kolhoos, Nadalama külas samanimeline kolhoos, Kärja ja Uhe küla rahvas ühinesid kolhoosiks „Õige Tee ja Kurtina ning Liiva küla rahvas kolhoosiks „Tasuja“. Simuna kolhoos oma praegustes piirides kujunes välja 1958. aastaks, siis muudeti ta ka sovhoosiks. Taas kolhoosiks saamiseni jäi 29 aastat.

Möödunud aegadele heitis pilgu Ants Preem, kes Simuna kolhoosi kujunemislooga arhiivides põhjalikult tutvus. Põlise Simuna inimesena ei saanud ta kolhooside loomisest siinkandis siiski osaleda, tema muljed sellest ajast ja neist tegemistest on hoopis kaugemalt, nimelt Siberist. A. Preem meenutas Simuna kolhoosi hiilgeaegu 1960.—70. aastate vahetusel, kus majand oli Eestis üks paremaid ja kuldsete kätega meeste — nagu Kalju Miller — mõte liikus ajast ees.

Majandi praegune esimees Raivo Kõiv nentis, et võib-olla on see kolhoosil kui sellisel viimane juubel. On ju teisi ja elu näitab, et paremaid võimalusi, kuidas maad harida. Nähtud vaeva eest tänades andis ta Simuna kolhoosi asutajaliikmetele üle nelgid ja endistele esimeestele mälestusraamatud.

Siis oli käes aeg R. Kõivul endal õnnitlusi vastu võtta. Külalisteks olid Vao, Triigi, Väike-

Sulev Nõmmik mõtiskles Eesti maast ja rahvast. Mõtiskles rahvast, kes on lõhestatud kolmeks — kellest osa viidi, osa läksid ise uue viimise kartuses ja osa jäid, et uuesti viidud saada. Mõtiskles kodust ja emast. Paljukäinud inimesena tõdes ta, et sageli pole mees, kuidas sai kodust mindud, kus käidud ja mida nähtud. Need muljed ületas alati tagasijõudmine. „Tulin mööda teed. Üks naine oli põllul kummargil adrakurgede kohal. Ta tõstis pilgu ja naeratas mulle. See naine oli minu ema.“

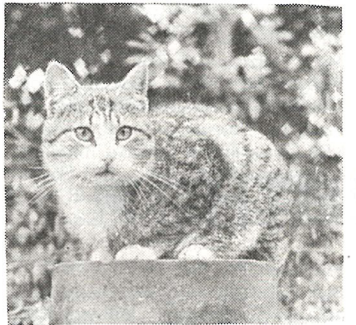
Olnud meenutasid endised esimehed.

Edasi läks õhtu juba rõõmsamas tuju. Esines Simuna kultuurimaja teenekas naisansambel, rahvamuusikaansambel „Kungla“, Sulev Nõmmik nüüd juba Kärna Ärnina, jalakeerutuseks mängis Rakvere Leivakombinaadi ansambel „Brevi“. Laual oli kõike, mida maa-mehe laual läbi aegade ikka olnud. Õnneks on möödas need ajad, mil käeväänamisemeetoditega joomise vastu võideldi. Rahvamaja teisel korrusel oli avatud baar, mille peremees Ants Sirg mets oli vist küll õhtu populaarsemaid mehi. Õige eesti mees mõistab nii tööd teha kui pidu pidada.

19. juunil arutati Simuna kolhoosi juhataste koosolekul talude tegemise perspektiive. Ettevõtlikke mehi on Nadalama külas neli. Ring on täis saamas.

VÄLJA TALU TEINE NOORUS

TARKUS TARVILINE VARA, TERVIS TÜKI TARVILISEM

Selle eesti vanasõnaga juhatakse sisse 20. mai „Nõukogude Õpetaja“ laste tervise probleeme käsitlev lehekülj. Muuhulgas avaldati, et ligi 25% kooliõpilastest on krooniliste haigustega, et iga viies 15aastane laps on krooniliselt haige. Samuti on teada, et ligi 30% sünnitustest on haiguslikud. Harju rajooni andmetel lahku 20% vastsündinuid sünnitushaiglast tervisehäirega ja 1 aasta vanuselt on vaid 25% lastest täiesti terved. Need on väga kurvad arvud ja praegu arvatakse, et põhjus on suuresti haiges ühiskonnas, saastatud keskkonnas.

Telefilmis „Kuidas elad, Virumaa?“ laulab Tõnu Tepandi rindejoonest, mis läbib inimeste südameid. Veel on rahu mõlemal pool, kuid kes ütleb, millal katkeb kannatus; kes ütleb, mis saab meist ja meie lastest mõnekümne aasta pärast? Võib-olla seab piiri, kust enam üle ei tohi minna, emade ohutaju. Nii täna kui homme soovib iga ema, iga pere tervet ja tarka last.

IME kontseptsiooni järgi on iga-ühel õigus tervele elukeskkonnale. Keskkonnapoliitika edukuse määrab inimeste keskkonnateadlikkus ja elukohast võõrandamatus. Täna teame objektiivselt keskkonnaseisundist veel vähe. Teadasaamiseks puuduvad lihtsalt võimalused nii aparatuuri kui inimeste näol. Me vaid oletame, milline on see maailm, kuhu kutsume emasad sünni-

tama kolmandat, neljandat last. Sil- lamäe-komisjon tunnistas esialgu, et laste haigestumise põhjuseks on saastatud keskkond ja toit. Kahjuks hakkame põhjusi uurima alles siis, kui tagajärjed juba väga tõsised. Hiljuti avaldati Moskvas ühel sümposiumil, et N. Liidus on piirkondi, kus mulla pestitsiididesisaldus ületab lubatu üle 400 000 korral! Sellistes paikondades võib rinnapiimgi osutuda mürgiks. On meeldiv, et mõneski osas saame siinmail teavet, kuhu suurtootmine on meid viinud. Tänu Väike-Maarja kolhoosi ja ELVI vahel sõlmitud lepingule saame teada, mida sisaldab meie kaevude vesi (muidugi vaid osaliselt — ei uurita vesiraskemetalles, pestitsiidides). Selle eest ollakse tänulikud. Nagu veeanalüüsid on näidanud, on suures osas meie kaevudes nitraatide hulk üle 40mg/l. Nitraadid põhjustavad organismis (veres) hapnikku mitte-transportiva methemoglobiini teket. Kirjanduse andmeid hakkab methemoglobiini veres tekkima juba siis, kui tarbime vett, milles nitraatidesisaldus on üle 20 mg/l.

Ülo Vooglaid kirjutas 19. mai „Sirbis ja Vasaras“, et Eestimaast saab asja vaid siis, kui peetakse uneski mees, et eesti mees peab õppima kui hull. Juues nitraatide-rikast vett ja süües nitraatiderikkaid toite võib eesti koolipoiss küll õppida kui hull, aga temast ei tule ikka tarka eesti meest. Tema pea

ei võta, tema ajurakud on hapnikunäljas.

Kui kuulsin kõrgeenenud methemoglobiinisaldusest Väike-Maarja kolhoosi lehmade veres, tundsin häbi, et meil pole võimalik teada, milline veri voolab inimestes. Vaesus pole küll pahe, kuid üha enam tundub, et see on suur õnnetus. Siiski õnnestus tänu Väike-Maarja kolhoosi abile Tartus määrata methemoglobiini 46 l eri vanuses lapsel. Antud määramismeetodi järgi võib methemoglobiini hulk veres olla kuni 1%. Uuritavatest lastest esines ülenormatiivne methemoglobiinisaldus veres 20 lapsel (põhiliselt üle 2%). Järeldus on vaid üks — ikka enam peame mõtlema, kuidas elame, mida joome, sööme. See avaldab mõju eelkõige meie lastele.

Kui jätkub entusiasmi ja sama heatahtlikku kolhoosipoolset suhtumist, tahame edaspidi uuringuid korraldada. Võib-olla õnnestub sügisel läbi viia ka meie enestes ja mullas sisalduvate raskemetallide uuring.

Teadmatust on üks stressi põhjusi, stress aga ei saa olla elamise viis. Elu näitab, et inimesed on väga huvitatud oma tervislikust olukor- rast. Nende kahe päeva jooksul, mil üritasime varjatud suhkruhaigust ja kilpnäärmehaigusi leida, tuli Tartu Endokrinoloogia Dispanseri arstidel läbi vaadata 1842 inimest, neist alla

14 a. vanuseid lapsi 150. Suhkruhaigust avastati 26 inimesel, neist 5 meest ja 21 naist. Tehti 1310 veresuhkru analüüsi. Kilpnäärmehaigustest diagnoositi 157 patsiendil, kellest terve rida kutsuti Tartusse täiendavatele uuringutele. Nii võib kahte päeva lugeda igati tulemuslikuks.

Seoses riiklike vahendite pii- ratusega saab arstiabi kvaliteeti ja ulatust maal praegu parandada küll vaid kohalike majandite abi- ga. Koostöös Väike-Maarja kolhoosi juhtkonnaga on paanis sisse seada hambaproteesimise kabi- net, kus arst töötab vähemalt kahel päeval nädalas. Seni, kuni valmib haigla juurdeehitus, saaks hädapärast abi suur hulk inimesi.

Kui veel teoksilolevast kõnel- das, siis koostasime kahe Tartu Üli- kooli meedikust teaduriga minu meelest väga huvitava ankeetküsi- luse kolhoosi naistele. Küsimus- tik haarab perekonda, olmet, töötingimusi, harjumusi, keskkon- naprobleeme jne. Juunis loodame ankeedid välja jagada ning oota- me ausat ja agarat vastamist. Tule- mustest, mis kahtlemata kujunevad huvipakkuvaks kohaliku sotsiaal- se seisundi uurimuseks, püüan Teilegi, hea lehelugeja, teada anda.

Tundub, et olen oma keskkon- naprobleemidest kõnelemisega mõnegi ära tüüdanud. Arstina oleks aga ebaetiline vaikida, kui

siinsamas Väike-Maarjas on terve hulk peresid, kes ei saa kasutada kraanivett ei joomiseks, pea ega pesu pesemiseks. Peaksime südant valutama iga inimese pärast, kes ei tunne end siin hästi. Keskkonnaprobleemid leiavad lahenduse pikkamööda, nii, kuidas kas- vab meie keskkonnateadlikkus ja võimalused. Hädad tulevad hobus- tega ja lähevad härgadega. Küll on aga võimalik kohe täna teha ilusamaks ja puhtamaks oma kodu ja töökoht. Kodukultuurist sõl- tub ka meie laste keskkonnaohutu käitumine.

Küll tahaks, et Ülo Vooglaid sõnad samas 19. mai „Sirbis ja Vasaras“ ei käiks meie, väike- maarjalaste kohta: „Inimesed, kes ei märkagi end hoolimatult aina lagastamas ja hävitamas, olgu aega või asju, maad ja merd, ennast ja tervet põlvkonda...“, ei ärata usku. Sellistena mõistavad nad end alul vaimselt, seejärel füüsiliselt kanguma. Neil on kasulik võtta teadmiseks, et Eestimaal ei ole pörsana käitumine veel üldiselt ta- lutav ja et siin austatakse ainult mõistlikke.“

Teie MALL LEPIKSOO

ÕNNE JA TERVIST!

85	JAAN TOMPEL	Väike-Maarja kolhoosi pensionär	27. juuni
75	AUGUST LÕOMETS	Triigi kolhoosi pensionär	18. juuni
65	KARL UUKIVI	Väike-Maarja kolhoosi pensionär	13. juuni
60	LEONID PETROV	Vao kolhoosi katlakütja	29. juuni
55	ELLA UUSPÖLD	Väike-Maarja kolhoosi lasteaia kokk	18. juuni
50	MILJA MÖLDER	Triigi kolhoosi lüpsja	4. juuni
	ARVI VAALU	Triigi kolhoosi traktorist	14. juuni
	AAVO KIKERIST	Vao kolhoosi santehnik	25. juuni
70	LIDIA TIMSON	Väike-Maarja kolhoosi pensionär	5. juuli
	RICHARD PAU	Triigi kolhoosi pensionär	20. juuli
	LENNART LAITSAAR	Väike-Maarja kolhoosi projek- tigrupi insener	30. juuli
65	ELMUND EHASTU	Vao kolhoosi autojuht	10. juuli
	HEINO PÄRNIK	Simuna kolhoosi tallimees	28. juuli
60	HELDUR HAUS	Väike-Maarja kolhoosi farmi- lukksepp	17. juuli
55	AINO HEIN	Vao kolhoosi põllutöölaine	5. juuli
	ERNA LEEMETS	Väike-Maarja kolhoosi õõvaht	10. juuli
	LEIDA KOMUSAAR	Simuna kolhoosi põllutöölaine	14. juuli
	ELLI VÄLLIK	Väike-Maarja kolhoosi linnutalitaja	17. juuli
	LAINA KÄRO	Väike-Maarja kolhoosi lasteaia kasvataja	19. juuli
50	ANTS LAANEMETS	Väike-Maarja kolhoosi autojuht	2. juuli
	HELDI MAADVERE	Vao kolhoosi sigala brigadir	3. juuli
	HELMUR SMILINOV	Vao kolhoosi põllutöölaine	8. juuli
	OLAVI LOSSI	Väike-Maarja kolhoosi ohutus- tehnik insener	10. juuli
	LEIDA KAVALI	Vao kolhoosi seatalitaja	16. juuli
	HILLAR HIEMÄE	Vao kolhoosi saeraami- töölaine	23. juuli
	LEA POTIVAR	Väike-Maarja kolhoosi juustu- tsehhi laohoidja	24. juuli

29. maist 3. juunini viibisid agrofirma majandites Saksamaa LV loomakasvatusspetsialistid Gabriela Pavel, Heinrich Tenhumberg ja Uwe Andresen. Nende ülesanne

munarakud ei vabane munasarjast ühel ajal;
3. Viljastatud munarakud e. embrüod eemaldatakse emakast
7. päeval pärast seemendust;

EMBRÜOSIIRDAMINE KUI PIIMATOOTMISE SUURENDAMISE VÕIMALUS

oli läbi viia meie jaoks uudet menetlust — embrüosiirdamist (ES). ES sai võimalikuks sakslaste „Zuchtviehkontor“i ja meie „Plodimex“i lepingu tulemusena. ESile eelnes küllaltki tömahukas ja täpsust nõudev retsipientmullikate (embrüode tulevased kandjad) ettevalmistamine agrofirma majandites. Kokku viidi meil läbi 144 siirdamist — Väike-Maarjas 71, Triigis 56, Vaos 13, Simunas 4. Võrreldes kunstliku seemendusega on ES kaugemale arenenud meetod. Kui kunstlik seemendamine võimaldab kasutada häid isasid, kes mõjutavad järglaste piimatootmisvõimet, udara kuju, lüpsikiirust jne., siis ES lubab häid järglasi saada kõrgväärtuslikelt lehmadel. Tavaliselt annab üks lehm aastas ühe järglase, ES abil on võimalik seda kümme korda suurendada. Nii on võimalik ühelt lehmalt aastas saada rohkem järglasi kui tavaliselt terve eluea jooksul. ES-i võimalusi rakendades võib kiiremini, ökonoomsemalt ja valutumalt üle minna ühelt tõult teisele, näiteks eesti punaselt eesti mustakirjule.

Embrüosiirdamise põhiastjad on järgmised:

1. Kõrgväärtuslikul lehmalt kutsutakse hormoonidega esile paljude munarakkude üheaegne valimine ja munasarjast vabane mine. Seda nimetatakse superovulatsiooniks;

2. Lehm seemendatakse hea pulli spermaga paari päeva jooksul 2–4 korda. Korduv seemendus on vajalik seetõttu, et kõik

4. Enne siirdamist kontrollitakse doonori ja retsipienti inertsüklite kokkulangevust. Tavaliselt kutsutakse inertsüklil vastav faas esile kunstlikult prostaglandiini süstimisega, see võimaldab suuremat täpsust;

5. Eemaldatud embrüoid uuritakse mikroskoobiliselt, hinnatakse kvaliteeti ja siiratakse ühekaupa retsipientide emakasse või sügavkülmutatakse.

Viimast meetodit kasutasid ka lääne spetsialistid, tuues üliheaade omadustega embrüod vedelas lämmastikus kaasa. Embrüode sügavkülmutamine on tavalise ES-i puhul samm edasi. See võimaldab soovitud isalt ja emalt saada järglasi igal ajal ja igas kohas.

Pärast embrüo viimist retsipienti emakasse on alles pool ülesannet täidetud. Teine pool lasub retsipientil — see on loote kandmine, ilmala toomine ja vastundinule emaks olemine. Õigemini võõras emaks, sest vasika omadused pärinevad tõeliselt emalt ja isalt.

Nii doonoritena kasutatud lehmade kui ka siirdamise järel mitte- tiinestunud mullikate edasine sigimisvõime ei kahjustu. Praegu on probleemiks veel vaid suhteliselt madal tiinestumisprotsent — sügavkülmutatud ES-i 35%, vahetult ES-i 55%. Lepinguga järgi peame meie tasuma mitte siirdamiseks kasutatud embrüode arvu, vaid tiinestunud mullikate arvu järgi. Kuigi embrüod on väga kallid, on ES maailmas laialdaselt kasutusel. Meil töötanud grupp tegeleb ESiga alates 1981. aastast. Eelne-

VÄIKE-MAARJA KÜLANÕUKOGU

...piirkonnas elab alaliselt ligikaudu 5200 inimest, ajutisi elanikke on 300 ringis. Alevis endas on elanikke 2600. Milline osa nende elus on külanõukogul?

1988. aastal vormistasime 99 sündi, 115 surma ja 21 isaduse tuvastamist. Kuus koostame 20 akti ringis, sündi vähem, suremus on suurem. Käesoleval aastal on 1. juuni seisuga 35 sündi ja 36 surmajuhumit.

Iga pere peab hoolitsema selle eest, et lapse sünd oleks vormistatud 1 kuu jooksul sünni päevast. Mitte nii, et külanõukogu peab ema taga otsima ja muretses, et laps nime saaks. Lähedase inimese surm peab olema vormistatud kolme päeva jooksul. Enamus inimesi seda ka teab.

Sageli ei pea vanemad meele seda, et 16aastaseks saanud lapsel peab olema pass. Ühe kuu jooksul pärast sünnipäeva peaks see olema vormistatud ja juba käes. Ka uus

sissekirjutus tuleb vormistada kuu aja jooksul. Hiljem on vaja juba passilaua ülema luba. Külanõukogu vastuvõtutajad on esmaspäeval ja neljapäeval.

Külanõukogu annab välja ka mitmesuguseid tõendeid — perekonnaseisu, tööraamatu, elukoha jm. kohta. 1. maist teeme volitusi autodele, mootorratastele ja järeelhaagistele. Anname välja mitmesuguseid volikirju seoses pärimisega. Inimesed peaksid teadma, et kuue kuu jooksul pärast lähedase inimese surma tuleb pöörduda notari poole, kui on midagi pärida. Notar annab nõu vajalike avalduste esitamiseks. Loomapidajatel on kasulik teada, et looma hukkumisest on vaja koheselt teatada loomaarstile, kes koostab lahangu protokoll. Selle alusel annab külanõukogu välja looma hukku akti. Kolme päeva jooksul tuleb looma hukkumisest teatada kindlustusele, kes

kogul pole enam maad õueaia- maadeks jagada, ka ehituskrunte on üksikuid.

11. maist on Väike-Maarja 1988. uus piirkonnainspektor — miilit-saleitnant Mati Raud. Tema ja ühis-kondlike liiklusinspektoritega koostöös võtab külanõukogu osa liikluskorra reguleerimisest. Väike-Maarjat läbivad maanteed hool-dab Rakvere TREVi Tamsalu jaos-kond, Väike-Maarja-Simuna maan- teed Simuna jaoskond. Nende tööga on külanõukogu rahul. Meie soovidele reageerib kiiresti Simu- na jaoskond. Tamsalu jaoskonna halduspiirkond on suurem, kuid nemandki teevad tööd korralikult. Aleviku sisetänavad kuuluvad kommunaalkombinaadi alla. Võib öelda, et seal mingit tööd ei tehta. Suuri mureid teevad Aia, J. Liivi ja Oktoobri Võidu tänavad. Neil liiguvad rasked kolhoosi, EPT ja KEKi masinad. Tänavad lagune- vad, elanikke kimbutab tolm. Aia tänav elanikud on teinud statis- tikat — 3/4 tänaval liikuvatest sõidukitest on rasked veomasi- nad. Sõidab kolhoos, sõidab KEK ja sõidab EPT ning igauks loodab, et keegi ikka tuleb, kes parandab. Elu on näidanud, et see keegi ei tule. Asutused peaksid mõtle- ma nimetatud tänavate musta kat- tega katmisele. Kommunaalkom- binaat on nõus töö eest tasuma, kuid materjali töö tegemiseks pole tal anda.

Pandivere Päevaks tehti esime- sed kokkuvõtted heakorralikonkur- sist. Paljud asutused, ettevõtted ja organisatsioonid, samuti ühepere- majade elanikud on ära teinud suure töö. Silmailu pakuvad Ma- ret ja Tiit Haiba kodu Kolle 3 ümbrus, Maret ja Helgo Terava kodu Energia 7, Lea ja Endel Mäesepa kodu Kolle 2, Irma ja Jüri Silla kodu Aia 10a, Mall ja Mart Lepiksoo kodu Energia 21, Velgita ja Heino Kokkuta kodu Tarekese 7. Asutustest on ilus vaadata kutsekeskkooli, haigla, KEKi ja kolhoosi kontori ning eriti muuseumi, keskkooli ja EPT kontori ümbrust. Vaeva on näinud enda ümber korra ja ilu loomisega Pikk 2, Uus 2, Ehitajate 7, Pikk 11 ja Jaama 5 suurte majade elanikud.

Kes siis ikka tuleb maja ümbrust niitma ja akende alla lilli istu- tama kui mitte maaelanikud ise. Heakorralikomisjon jätkab oma tööd sügiseni, kokkuvõtted teh- takse septembri lõpul.

Ja lõpuks ühe vanainimese mure. Rakvere TREVi laseb oma Vao karjäärist vedada liiva Rakvere Lihakombinaadi ehitusele. Tee- lõik Ebaverest kruusakarjääri on lõhutud. Kruusakarjäärist — edasi elab mitu taluperet, kes peavad loomi. Vanamemm, kel lüpsilehm, tuli oma muret külanõukogusse kurtma — ta ei jõua piima- nõusid suurele teele tassida, piima- auto aga nende kanti enam ei sõida, sest tee on nii auklik. He- listasin mai lõpul Rakvere TREVi juhatajale V. Transtokile, kes, kuulnud mind ära, ütles — kui piimaauto sinna ei sõida, ju siis pole seda piima vaja. Hiljem muu- tus ta oma otsustustest veidi lee- bemaks ja lubas „vaadata“. Siiani pole vaadanud. Vanainimene jook- dab piima vasikale...

Väike-Maarja külanõu-
kogu esimees
ELLEN LOSSI

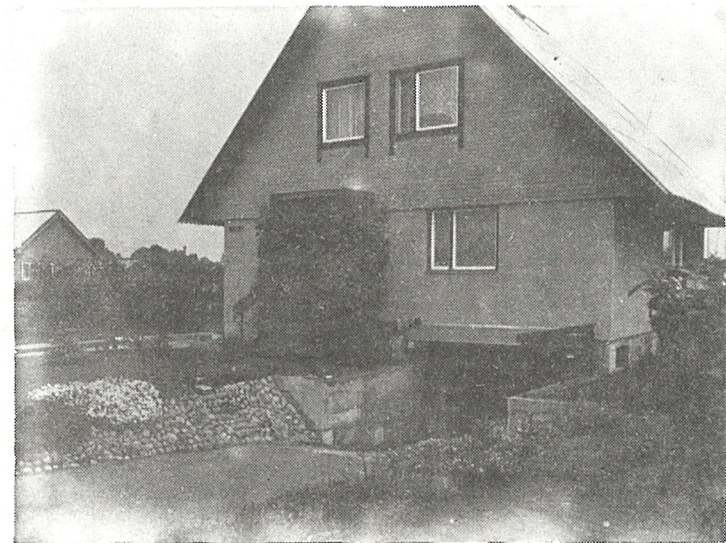
vaid sel juhul, kui kõik paberid on korras ja õigeaegselt vormista- tud, hüvitab kahju.

Külanõukogusse laekuvad kind- lustus- ja põllumajandusmaksud. Tuleb meelde, et põllumajan- dusmaksu tähtajad on 14. august ja 14. oktoober. Kindlustusmak- su tähtaeg on 14. august.

Meie elu on tingitud talongid ja järjekorrad. See teeb külanõu- kogu töö märksa keerulisemaks. Teise poolaasta suhkruhalonid on olemas, kuu viimasel nädalal hakkame väljastama. Autoomani- kud, kes ei ole end veel pannud kummi järjekorda veljele 13 mm, tehke seda kiiresti. Külanõukogul on see vaja järgmise aasta fondi saamiseks plaaniosakonnale tea- da anda. Ehitusmaterjalide vaja- jad saavad end praegu veel pan- na narva ploki järjekorda. Kaa- sas olgu vastav dokumentatsioon — uusehituse või kapitaalremon- di projekt.

Kõige valusam probleem on tä- navu brikett. Tellitud oli 1000 ton- ni, eraldati vaid 250 mõõdunudaas- tase 400 t asemel. Eelisejärjekorras jagame seda sõjaveteranidele, pal- julapselistele peredele, üksikutele vanuritele ja vallasemadele. Fondi lubati juurde, kui palju aga, seda ei tea. 1. juulist hakkame väljas- tama briketitõendeid. Ka kütte- puid saime sel aastal metsama- jandist vaid 670 ruumimeetrit. Kuna riiklik fond on nii väike, siis palume kõigil kolhoosi töö- tajatel ja pensionäridel pöörduda oma majandi poole, kui on küttemuret.

Tänaseks oleme Väike-Maarjas jõudnud nii kaugemale, et külanõu-

vad siirdamised viidi läbi USAs, Singapuris ja Hiinas.

ES-i peaeesmärk on parima pulliga tiinestatud parimatelt lehmadel pullvasikate saamine, et neid kunstliku seemendamise abil kar- ja taastootmisel laialdaselt kasu- tada. Teine eesmärk on kõrge are- tusväärtusega lehmadel suurema arvu tütarde saamine.

Tulevikuperspektiividest võib ni- metada veel embrüode poolita- mist, mis võimaldab saada kaks korda rohkem samaväärsed embrü- oid. On võimalik määrata ka embrüode sugu — saame toota kas lehm- või pullvasikaid, aren- dades vastavalt kas piima- või lihatootmist.

Kolleegid Saksamaa LVst andsid teada, et ES-i kasutatakse neil ka meditsiinis, osa teadlasi on aga selle vastu, ilmselt eetilistel kaa- lutlustel.

Sakslased jäid rahule, neile meeldis elamine pansionaadis, eriti palju kiidusõnu oli kokkade Leida Pärna ja Mare Soku aad- ressil. Hästi laabunud koostöö tu- lemusena sõlmisime juba uue ES lepingu. See saab teoks juuli kes- kel, samal ajal, kui tullaakse prae- guse siirdegrupi tiinestumist kont- rollima. Vastastikuse usalduse märgiks jäeti meile vedelasse läm- mastikku 95 embrüot „ujuma“.

Väike-Maarja kolhoosi
peaveterinaararst
TOOMAS PUNDI

Simunas on kalmistupäev 2. juulil algusega kell 11. Kiriklik kalmis- tupüha on samas 6. augustil algusega kl. 11.30. Väike-Maarjas on kiriklik kalmistupüha 23. juulil algusega kl. 11.30.

Järgmine „PANDIVERE TEATAJA“ ilmub augustis.